JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Ikonen, Hanna-Mari

Title: Ääni työttömyyden traumoille

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja & Westermarck-seura 2022

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/

Please cite the original version:

Ikonen, H.-M. (2022). Ääni työttömyyden traumoille. Sosiologia, 59(3), 259-261.
https://journal.fi/sosiologia/article/view/125590

erottelujen epäselvyys. Haastatteluista piirtyy uudenlaista elämää jäsentäviä, kuplien sisäisiä narratiiveja, joihin turvautumalla haastateltavat suunnistavat muuttuneessa maailmassa. Nämä ovat syviä tarinoita. Mutta kirjassa on myös muita, vielä syvempiä tarinoita.

Kirjan johdannossa ja loppupohdinnassa viitataan kuplittaisten tarinoiden tuolle puolen, kollektiivisesti jaettuihin ja ylläpidettyihin historialliskulttuurisiin rakenteisiin. Syvin tarina rakentuu solidaarisuudelle ja kompromisseille, sisukkuudelle ja työteliäisyydelle sekä näiden kanssa lomittuville kansakunnan yhteisille kokemuksille ja koettelemuksille, erityisesti sodille. Kyse on suomalaisuudesta ja sen nykymuotoa koskevasta pohdinnasta: ”muodostuuko eri ryhmien syvistä tarinoista yhteiskunnan yhteinen tarina,…onko Suomea enää olemassa?” (s. 27).

Päätösluvussa kuplien tarinat kootaan yhteen kysymykseen vastaamiseksi. Tarinoiden erot virittävät pohtimaan yhteiskunnallisen muutoksen aiheuttamien halkeamien syvyyksiä. Lopputuloksena murrokselle asetetaan alakynnys: tutkimuksessa esille piirtyneet halkeamat eivät ulotu yhteiskunnan kulttuuriseen syvärakenteeseen. Työteliäisyyden ja pärjäämisen eetos ja tämän kanssa lomittuva näkemys yhteiskunnallisten pyrkimysten ja kohtaloiden jaettuudesta yhdistää edelleen kuplia. Yhteiset ideaalit ja kiinteimmin historian kuluessa ankkuroituneet, kollektiivisesti merkitykselliset tarinat eivät menetä lopulta merkitystään: ”Suomalaisuuden työkalut, yhteinen taistelu ja tasa-arvoisuus, vaikuttavat 2000-luvulla niin, että yhteiskunta ei ole jakautumassa jyrkästi kahtia” (s. 255).

Haastateltavien muutoskokemukset ja yleisempi yhteiskunnallinen muutos lomittuvat, mutta välittävät tekijät jäävät erittelemättä ja tarinoiden jaettuudet, kerrokset ja kestot analysoimatta. On syviä tarinoita, ja sitten on tunteita. Tunnetarinakäsitteistön sijasta olisi voinut pitäytyä Swidlerissä ja hyödyntää subjektiivista kokemusta ja jaettuja kulttuurisia rakenteita vaivattomammin välittävää merkityksen käsitettä. Valintaa puoltaisi se, että tunteiden analyysin sijasta kirjan tutkimuksellinen fokus on elämän mielekkyyden (pakotetussa) uudelleenorientaatiossa: haastateltavien elämäntapa ajautuu murrokseen ja mielekkyyden löytäminen uudessa tilanteessa aiheuttaa kipuilua. Samalla elämän ja minuuden rakentaminen merkitykselliseksi sekä hyödyntää että muokkaa erilaisia merkitysrakenteita, omalle kuplalle ominaisista jäsennystavoista kaikille kuplille yhteisiin syviin tarinoihin.

Mikko Virtanen

Ääni työttömyyden traumoille

Sari Näre & Lena Näre: Työttömyys sattuu: Arjen kamppailuja työllistämistoimien rattaissa. Helsinki: Gaudeamus, 2022, 360 s. ISBN 987-952-345-169-8

Työttömyys sattuu -teos käsittelee työttömien kokemuksia 2010-luvun Suomessa. Yksi kirjan keskeisimmistä tavoitteista ja tuloksista on näyttää, millaista on työttömien arki työllisyyspolitiikan aktiivisuusvaatimusten pyörteissä. Kirja osoittaa myös sosiaaliturvajärjestelmää yhä luonnehtivan oletuksen kokoaikaisesta, riittävän palkan tuovasta, yhden työnantajan palveluksessa tehtävästä työurasta, mikä on ongelmallista prekaarien töiden kontekstissa. Kantava sanoma on työttömyyden yksilöllistäminen. Nykyisellä työvoimapolitiikalla ei korjata työttömyyden rakenteellisia syitä samalla intensiteetillä kuin ohjaillaan työvoiman tarjontaa eli pyritään lisäämään yksilöiden työllistettävyyttä ja työhaun velvoittavuutta. Ohjailu tapahtuu muun muassa sanktioimalla

epäaktiivisuutta. Aktiivisuus on määritelty kilpailukykypolitiikan lähtökohdista, ja jos työttömän oma aktiivisuus on vääränlaista, se voi johtaa rangaistuksiin. Näin työttömän yritteliäisyys sammutetaan ja hän jää määrättömän pituiseen odotustilaan. Tavoite ja tulos kääntyvät helposti päälaelleen: moraalisesti työttömän pitäisi olla aktiivinen, mutta aktivointivaatimukset ja -toimet passivoivat monet omilla tavoillaan aktiiviset, jolloin heitä voi taas moralisoida ja entisestään sanktioida. Järjestelmä ei tarkoituksellisesti pyri tällaiseen lopputulokseen, mutta päättäjien olisi äärimmäisen tärkeää ymmärtää, miksi näin voi silti käydä.

Takakansitekstin mukaan kirjassa ääneen pääsevät työttömät itse, ja näin todella tapahtuu. Kirja avaa kirjoituskilpailuun osallistuneiden työttömien kokemuksia ja tuntemuksia erittäin runsain lainauksin. Lukemisen jälkeen on päivänselvää, että työttömyys on raskasta, nöyryyttävää, epäreiluuden ja syyllisyyden tunteita aiheuttavaa, säädeltyä, valvottua ja leimaavaa – että työttömyys teoksen nimen mukaisesti sattuu. Kirjan lukeville työttömien ääni kuuluu varmasti, joten olisi toivottavaa, että kirjan lukisivat myös ne kansalaiset ja päättäjät, jotka lähtökohtaisesti pitävät työttömyyttä ihmisen omana syynä: huonoina valintoina ja koulimattomana mielenlaatuna. Teos liittyy tarpeelliseen ja kenties kasvavaan joukkoon kriittisiä äänenpainoja, joissa tarkastellaan toimentulovaikeuksissa olevien polkuja ja kokemuksia ja katsotaan numeroiden taakse.

Käytetyn aineiston osalta numeroita ei juuri olekaan käytössä, sillä kilpailun kirjoittajista tiedetään vain se, mitä he ovat itse kertoneet, ei siis kattavasti esimerkiksi ikää, sukupuolta, koulutus- tai työhistoriaa, perhetilannetta tai asuinpaikkaa. Vaikka juuri tämän vastaajajoukon sosioekonomista koostumusta ei tiedetä eikä kirjalle aseteta tarkkaa, teorialähtöistä tutkimuskysymystä, teos on täynnä teräviä huomioita nykytyömarkkinoista ja politiikasta, ja tuo terävyys on juuri kokemusaineiston ansiota. Vain yhtenä esimerkkinä mainittakoon pienten lasten äitien työllisyysasteen ohjailu kotihoidontuen (jota toki voisivat käyttää myös isät!) sallimisella tai lakkauttamisella. Sari Näre ja Lena Näre toteavat tällaisen keskustelun olevan ”osittain triviaali niin kauan kuin pienten lasten hoitojärjestelyt ja perhevapaajärjestelmä eivät vastaa joustavoituviin työmarkkinoihin” (s. 58).

Kirja alkaa ilman varsinaista johdantoa. Sellaisena toimii lyhyt Saatteeksi-luku, jonka lukeminen on tarpeen, jotta saa selville teosta ohjaavat perusfaktat. Teos perustuu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuonna 2018 toteuttamaan sekä sosiologian apulaisprofessori Lena Näreen ja kansantaloustieteen professori Markus Jäntin ideoimaan kirjoituskilpailuun. Tarkoituksena on ollut jäljitellä vuonna 1993 toteutettua, lama-Suomen kokemuksia kerännyttä ja yli 1100 kirjoitusta tuottanutta kilpaa, vaikka käsillä olevassa teoksessa ei varsinaisesti vertaillakaan kirjoituksia. Uuteen kilpailuun osallistui 205 kirjoitusta. Kilpailun ajankohtaa luonnehtii erityisesti Juhan Sipilän pääministerikauden aktiivimalli. Teoksen kirjoittamisesta on päävastuussa sosiologian dosentti Sari Näre, ja myös Lena Näre on tekijä. Kyseessä on siis nimekäs ja vaikuttava hanke.

Kirja on jaettu kolmeen päälukuun. Luku ”Työn ja työttömyyden jatkumoilla” kertoo siitä, miten luottamus rikkoontuu, kun työmarkkinat eivät enää kannattelekaan vanhojen pelisääntöjen mukaisesti eli kun työn psykologinen sopimus rikkoutuu. Kokemus voi traumatisoida yksilöitä ja rapauttaa yhteiskunnassa tärkeinä pidettyjä arvoja, kuten tasa-arvoisuutta. Kunnollisuus ei tule palkituksi. Prekaariasemat ja väliaikaistilojen pitkittyminen ovat omiaan horjuttamaan luottamusta ja turvallisuudentunnetta. Tilapäisyyden tunteiden ja tilapäisyyttä tuottavien käytäntöjen luominen onkin hallin-

takeino. Mieleltään sitkeimmät pärjäävät, mutta työnantajilla ja päättäjillä on vain vähän kiinnostusta luoda yhteiskuntaa, jossa on otolliset olot resilienssin kasvattamiselle.

Luvun ”Työllistämistoimien rattaissa” sanotaan tarkentavan siihen, miltä työllistämistoimet tuntuvat. Eniten keskiöön nousevat kuitenkin absurdit tilanteet omaehtoisen aktiivisuuden rankaisevuudesta. Tämä on jyrkässä ristiriidassa ihannoidun itseohjautuvuusdiskurssin kanssa. Kilpakirjoittajien kuvaamien älyvapaiden tilanteiden soisi jäävän historiaan sosiaaliturvaa uudistettaessa. Suitsittu ja ansoitettu aktiivisuus ahdistaa varsinkin koulutettua, osaavaa ja toimintakykyistä työttömien joukkoa, vaikka Näre ja Näre eivät unohdakaan tuoda esiin, että tarkasti ohjattu aktiivisuus on joillekin myös hyödyksi. Luku ruotii erityisesti Sipilän hallituksen aktiivimallia, mutta myös muuta aktivoinnin nimellä kulkevaa työttömien hallintaa. Teos on piilottelemattomasti työttömän puolella järjestelmää vastaan.

Luku ”Kamppailua arjessa” keskittyy työttömyyden kollektiivisiin tunteisiin. Tässä käytetään jo aiemmin vilautettua liminaalitrauman käsitettä, joka kirjan tyylin mukaisesti on pikemminkin heuristinen idea. Liminaalitrauma viittaa kärsimykseen, joka syntyy työssäolon normiin verrattuna välitilassa olemisesta. Trauma aiheutuu yhteiskunnan työttömiin kohdistavista toimenpiteistä ja asenteista, ja se vaikuttaa monitahoisesti ihmisen itseymmärrykseen ja yhteiskuntasuhteeseen. Lisäksi kolmas luku käsittelee työvoimaviranomaisten kontrolloimassa ja kielteisten tunteiden leimaamassa arjessa voimauttavia tekijöitä, joiksi tunnistetaan muun muassa luonto, arkinen puuhailu ja mielekkäät harrastukset. Kuitenkin läpi kirjan tuodaan esille, että vapaa-aika ja aikatauluttomuus eivät suinkaan merkitse vain onnea. Niihin on rakennettu vahva syyllisyyden ja vääränlaisuuden lasti, taloudellisia realiteetteja unohtamatta.

Vaikka kirjalla on vertaisarviointitunnus, lukisin kirjaa ennemmin tietokirjana kuin tieteellisenä monografiana. Tyylissä on hieman *narrative nonfictionin* elementtejä. Mielestäni teos olisi voinut hyötyä pienestä tiivistämisestä. Itselleni oli myös hieman vaikeaa niellä runsaslukuista käsitteiden käyttöä ja niiden niukkaa avaamista. Aineistovetoisuus on harkittu valinta ja puolustaa paikkaansa, mutta olisi kiinnostavaa tietää, millaista keskustelua esittämistavasta on muuten käyty. Kolme sisältölukua ovat periaatteessa oikein toimivat, mutta käytännössä aineistovetoisuus aiheuttaa sen, ettei aina ole selvää, mistä lainausten yhteydessä käydyt teoriakeskustelut milloinkin tupsahtavat. Tätä lukijaa olisivat auttaneet myös lukujen yhteenvedot. Työttömien kokemukset tulevat joka tapauksessa vakuuttavasti esille.

Hanna-Mari Ikonen

Villiinnyttämisen politiikkaa?

Jamie Lorimer: The Probiotic Planet. Using Life to Manage Life. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2020, 344 s. ISBN 978-1-5179-0921-5

Mitä yhteistä on viruksilla, suolistoloisilla ja susilla? Näennäisesti mikrobeilla, loisilla ja karismaattisilla petoeläimillä ei ole paljonkaan yhteistä, mutta teoksessaan *Probiotic Planet* maantieteilijä Jamie Lorimer tarkastelee niitä esimerkkeinä lajeista, joita on pidetty ihmiselle vihamielisinä ja joita on siksi moderneissa yhteiskunnissa pyritty hallitsemaan rajoittamalla niiden liikkumatilaa, estämällä niiden lisääntyminen ja hävittämällä niitä.

Teoksen keskeinen teesi on, että suhteet vihollislajeihin